

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПРОФІЛАКТИКИ СЛУЖБОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

КОРНЄВ Олексій Васильович - здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерство юстиції України

<https://orcid.org/0009-0002-3170-7618>

УДК 342.9

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.1.30

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правового статусу суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ». Виокремлено коло суб'єктів, які уповноважені здійснювати відповідну профілактичну діяльність, а також надано характеристику їх адміністративно-правовому статусу.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, суб'єкт, профілактика, правопорушення, судово-експертні установи.

Постановка проблеми

Профілактична діяльність щодо службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ не може здійснюватися без чіткого окреслення кола суб'єктів її здійснення та їх адміністративно-правового статусу. Тому для комплексного підходу до розуміння профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України важливим є визначення кола суб'єктів її здійснення і з'ясування їх адміністративно-правового статусу. Адже саме за допомогою останнього розкривається роль та місце певної інституції у системі відповідних суб'єктів профілактики службових правопорушень.

Стан дослідження проблеми

Окремі проблемні питання, пов'язані із профілактикою службових правопору-

шень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України у своїх наукових працях розглядали: В.В. Войченко, К.С. Дмитрієва, О.В. Ковальова, О.В. Линник, П.В. Мельник, О.Ю. Паладійчук, Е.Б. Сімакова-Єфремян, І.Я. Фрідман та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість теоретичних здобутків, в науковій літературі відсутні комплексні дослідження присвячені характеристиці адміністративно-правовому статусу суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб встановити коло суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України та надати характеристику їх адміністративно-правовому статусу. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: встановити коло суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України; надати характеристику адміністративно-правовому статусу відповідних суб'єктів.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в ній дістала подальшого розвитку характеристика адміністративно-правового статусу суб'єктів профілактики службових

правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження слід відзначити, що під адміністративно-правовим статусом в правовій літературі розуміють встановлені нормами адміністративного права сукупність елементів, серед яких більшість виділяє повноваження, права, обов'язки, принципи, завдання діяльності, а також гарантії такої діяльності, чи інші елементи, які визначають роль та місце того чи іншого носія адміністративно-правового статусу у визначених правовідносинах. Для того, щоб з'ясувати зміст та специфіку адміністративно-правового статусу суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ, необхідно окреслити коло цих суб'єктів.

Жодний нормативно-правовий акт на сьогодні не надає виключний перелік суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ. Коло таких суб'єктів та специфіку їх адміністративно-правового статусу можна визначити на основі аналізу норм законодавства. Доцільно вказати на спробу визначення кола суб'єктів профілактики правопорушень у проекті Закону «Про профілактику правопорушень», в якому суб'єктами загальної та індивідуальної профілактики правопорушень пропонувалося визнати органи державної влади (законодавчої, виконавчої, судової), органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, засоби масової інформації, громадські організації, у тому числі громадські формування з охорони громадського порядку, релігійні установи та організації, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, які беруть участь у профілактиці правопорушень. На керівників суб'єктів профілактики правопорушень пропонувано покласти відповідальність за організацію профілактичної роботи в межах своїх повноважень [1].

Вбачається, що найбільш важливим суб'єктом профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників

судово-експертних установ є їх керівники. Як справедливо підкреслює О.К. Любимов, установлення суворої дисципліни в державному органі є запорукою нормального його функціонування, своєчасним, повним і неупередженим виконанням соціальних, економічних та інших завдань і напрямів діяльності органу влади. Дотримання дисципліни на робочому місці забезпечує сприятливий мікроклімат у трудовому колективі, створює умови для нормального функціонування державного органу в загалом [2, с.104]. Основне навантаження щодо забезпечення дисципліни в державному органі становить визначне місце серед завдань його керівництва. Відповідно до ст. 63 Закону України «Про державну службу» керівник державної служби зобов'язаний: 1) створювати умови для виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків і підвищення ними професійної компетентності та вимагати належного виконання посадових обов'язків; 2) здійснювати контроль за виконанням державними службовцями посадових обов'язків; 3) під час виконання посадових обов'язків керуватися публічними інтересами, суворо дотримуватися і забезпечувати дотримання Конституції, законів України та інших нормативно-правових актів, чітко формулювати накази (розпорядження) та доручення, перевіряти точність і своєчасність їх виконання; 4) забезпечувати виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків, у тому числі шляхом застосування дисциплінарних стягнень; 5) належним чином організовувати роботу державних службовців, забезпечувати ефективне виконання завдань, що поставлені перед державним органом; тощо [3].

Антикорупційною програмою Експертної служби МВС України на 2023-2025 рр. на директорів ДНДЕКЦ і НДЕКЦ МВС та керівників структурних підрозділів установ експертної служби МВС покладаються зобов'язання: 1) особистим прикладом етичної поведінки формувати в підлеглих працівників нульову толерантність до корупції, що є основою правової культури, повсякденної ділової практики та ділової репутації експертної служби; 2) демонструвати лідерство і відповідальність стосовно: дотримання вимог антикорупційного законодавства; забез-

печення належного впровадження, ефективного функціонування, періодичного аналізу, своєчасного перегляду та вдосконалення системи запобігання та протидії корупції в Експертній службі МВС; поширення культури нульової толерантності до корупції у всіх сферах діяльності Експертної служби МВС; заохочення працівників до демонстрації лідерства в запобіганні та протидії корупції в межах їх повноважень; спрямування працівників на підтримку антикорупційної політики Експертної служби МВС та здійснення ними особистого внеску в результативність системи запобігання та протидії корупції; інформування про політику запобігання та протидії корупції як у середині Експертної служби МВС, так і у взаємовідносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими юридичними та фізичними особами; забезпечення відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» умов для повідомлення про факти корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень; дотримання прав та гарантій захисту викривачів; своєчасного та належного реагування відповідно до законодавства на факти вчинення (можливого вчинення) корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень працівниками Експертної служби МВС [4]. Перелічені вимоги конкретизують зобов'язання керівників стосовно профілактики корупційних та пов'язаних з корупційними службових правопорушень працівників відповідних судово-експертних установ.

Зважаючи на недостатню правову регламентованість питань профілактики службових правопорушень керівниками судово-експертних установ, в літературі висловлюються пропозиції щодо активізації заходів, пов'язаних з їх профілактикою. Так, з метою запобігання поширенню правопорушень з боку експертів під час кримінального провадження Н.Є. Філіпенко вважає за необхідне посилити контроль за діяльністю судових експертів, що може виражатися в такому:

– керівником експертної установи забезпечується жорсткий контроль за якістю судових експертиз, проведених співробітниками експертної установи (у разі виявлення недоліків у діяльності співробітників керівникам рекомендується виявляти елементи випад-

ковості або закономірності цієї неякісної роботи, після чого вжити відповідних коригувальних заходів щодо недобросовісного співробітника тощо);

– проведення регулярного рецензування судових експертиз вищими експертними установами, наприклад, судові експертизи, проведені експертами територіальних підрозділів науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів, можна направляти на рецензування до державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру (Експертної служби МВС України), і в разі встановлення у висновках експерта фактів незадовільної якості або суттєвих помилок судовий експерт викликатиметься на засідання відомчої експертної-кваліфікаційної комісії і може бути позбавлений права здійснювати відповідного виду судові експертизи з подальшими кадровими та організаційними висновками як щодо конкретного судового експерта, так і щодо керівника цієї судово-експертної організації тощо [5, с. 237-238].

Проектом закону України «Про судово-експертну діяльність» на керівника судово-експертної установи покладається низка зобов'язань, серед яких: здійснювати контроль за дотриманням судовими експертами вимог щодо організації проведення судових експертиз та строків їх проведення; здійснювати контроль за дотриманням працівниками судово-експертної установи правил діловодства, зберігання та обігу об'єктів судової експертизи та трудової дисципліни; вживати в межах компетенції заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням або порушенням, пов'язаним з корупцією, та порушенням вимог цього Закону судовими експертами керованої ним установи, а також щодо виявлення таких порушень та своєчасного реагування на них; вживати заходів для добору, професійної підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів керованої ним установи; вживати в межах компетенції інших заходів відповідно до законодавства з метою забезпечення належної організації діяльності судово-експертної установи [6]. Перелічені зобов'язані в певній мірі відображають основні зобов'язання керівника судово-експертної установи щодо профілактики

службових, насамперед корупційних, правопорушень.

Адміністративно-правовий статус керівника судово-експертної установи як суб'єкта профілактики службових правопорушень в професійній діяльності її працівників визначається нормами в яких закріплено вимоги компетентності особи, яка може обіймає цю посаду, її повноважень, прав та обов'язків щодо організації профілактичних заходів, у тому числі й контролю за додержанням працівниками службових зобов'язань, виявлення службових правопорушень, аналізу причин скоєння правопорушень та їх усунення.

Важливу роль у профілактиці службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ виконують Експертно-кваліфікаційні комісії, сутність діяльності яких полягає в атестації судових експертів. Метою атестації судового експерта є оцінка професійного рівня фахівців, які залучаються до проведення судових експертиз або беруть участь у розробках теоретичної та методичної бази судової експертизи. Залежно від спеціалізації їм присвоюється кваліфікація судового експерта з правом проведення певного виду експертизи. Метою атестації працівників державної спеціалізованої установи, які залучаються до проведення судових експертиз та/або беруть участь у розробленні теоретичної та науково-методичної бази судової експертизи, є оцінка рівня їх спеціальних знань та відповідність займаній посаді [7].

Прядок утворення і діяльності цих комісій врегульовується нормами підзаконних відомчих нормативно-правових актів. Так Експертно-кваліфікаційні комісії МВС, які утворюються з метою: 1) присвоєння (позбавлення) кваліфікації судового експерта працівникам Експертної служби МВС і судовим експертам; 2) присвоєння (позбавлення) кваліфікаційного класу судовим експертам; 3) підвищення кваліфікації (професійного рівня) судових експертів [8]. Положенням про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів визначається її основні завдання: визначення рівня професійної підготовки і кваліфікації судових експертів; атестація фахівців експертних підрозділів ІСТЕ СБУ

з метою присвоєння (підтвердження) кваліфікації судового експерта та/або присвоєння кваліфікаційного класу судового експерта; розгляд питань щодо дисциплінарної відповідальності судових експертів; вивчення та узагальнення практики професійної підготовки судових експертів СБУ, рівня знань, навичок, досвіду, набутого у процесі навчання і практичної діяльності, та внесення пропозицій керівництву щодо їх вдосконалення [9].

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. Законом визначається коло їх прав та обов'язків, зокрема судовий експерт зобов'язаний: 1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок; 2) на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку; 3) заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі [7]. Більш повний перелік прав, обов'язків та заборон в діяльності судових експертів передбачено Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, зокрема нею встановлено такі обов'язки судового експерта: «заявити самовідвід за наявності передбачених законодавством обставин; прийняти до виконання доручену йому експертизу; особисто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені питання, а в разі необхідності роз'яснити його»; тощо [6].

Правова регламентація адміністративно-правового статусу працівника судово-експертної установи в контексті профілактики їх службових правопорушень має достатньо обмежений характер. Вона визначається колом професійних зобов'язань, у тому числі обов'язків дотримуватися обмежень, які забезпечують його незалежність та неупередженість, а також правами участі в громадських об'єднаннях, зокрема професійних, з

метою захисту своїх професійних інтересів. Як зазначає О.П. Угровецький, правовий статус судового експерта тісно пов'язаний із його незалежністю та можливістю надання правильного висновку, підґрунтя цього забезпечено законодавчо [10, с.234].

Окремою формою реалізації працівниками судово-експертних установ свого адміністративно-правового статусу як суб'єкта профілактики власних службових правопорушень можна назвати їх участь у самоврядних судово-експертних організаціях. Такою організацією є Асоціація експертів України, відповідно до положень Статуту, затвердженого установчими зборами засновників, основною метою діяльності Асоціації є сприяння професійній діяльності судових експертів та інших фахівців, які не є співробітниками державних судово-експертних установ, з питань проведення судових експертиз, експертних та пов'язаних з ними досліджень, а також захист спільних та професійних інтересів членів Асоціації. Серед завдань її діяльності визначено: сприяння підтримці високого кваліфікаційно-професійного рівня членів Асоціації шляхом запровадження системи добровільної сертифікації; забезпечення підвищення кваліфікації членів Асоціації та здійснення громадського контролю за дотриманням ними норм професійної етики [11]. Таким чином, складовою частиною адміністративно-правового статусу працівників судово-експертних установ як суб'єктів профілактики своїх службових правопорушень є участь у самоврядних експертних організаціях, що реалізується шляхом їх участі у перевірки відповідності професійної діяльності судових експертів вимогам чинного законодавства, зокрема правил службової етики, участі у добровільній сертифікації судових експертів як способу стимулювання підвищення їх професійного рівня та відповідно засобу профілактики службових правопорушень.

Висновок

Таким чином, можна зробити висновок про те, що адміністративно-правовий статус суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ являє собою ви-

значену адміністративно-правовими нормами сукупність прав та обов'язків, встановлених з метою недопущення вчинення службових правопорушень, а також виявлення передумов, факторів, що впливають на скоєння правопорушень, та їх усунення. Конкретний зміст адміністративно-правового статусу залежить від специфіки самого суб'єкта.

Можна виділити такі різновиди суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ:

- по-перше, керівники судово-експертних установ, специфіка адміністративно-правового статусу яких як суб'єктів розглядуваної профілактики розкривається у сукупності прав та обов'язків із підтримання службової дисципліни шляхом організації та реалізації профілактики вчинення службових правопорушень серед працівників;

- по-друге, експертно-кваліфікаційні комісії, специфіка їх адміністративно-правового статусу як суб'єктів профілактики проявляється у повноваженнях із визначення освітньо-кваліфікаційних факторів придатності особи до виконання службових функцій в якості працівника судово-експертної установи з метою унеможливлення скоєння ним тих службових правопорушень, які пов'язані з недостатністю професійних знань в тій чи іншій сфері судових експертиз; розгляду дисциплінарних проступків працівників, аналізу причин та умов їх скоєння та ознайомлення з підсумками такого аналізу керівників судово-експертних установ;

- по-третє, працівники судово-експертних установ, специфіка адміністративно-правового статусу яких обумовлена наявністю чітких службових повноважень, сама реалізація яких є профілактикою службових правопорушень, до елементів такого адміністративно-правового статусу доцільно віднести зобов'язання: підвищувати рівень професійних знань та навиків, приймати участь в організованих керівництвом заходах з профілактики службових правопорушень, дотримуватися існуючих обмежень стосовно порушення принципів незалежності судового експерта, а також етичних правил поведінки, реалізовувати право на участь у судово-експертному самоврядуванні та ін.

Література

1. Проект Закону України «Про профілактику правопорушень» від 29.12.2009 р. Сайт Територіально управління Державної судової адміністрації України в Чернівецькій області. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/>
2. Любимов О. К. Проблемні питання притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 37. С. 103-107
3. Про державну службу. Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. ст.43
4. Антикорупційна програма Експертної служби МВС України на 2023-2025рр. URL: <https://www.ndekcmvs.cn.ua/wp-content/uploads/2023/03/Antykoruptsijnna-programa-2023-2025.pdf>
5. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків : ХХХ, 2020. 392 с.
6. Про судово-експертну діяльність. Проект Закону України внесений Кабінетом міністрів. 2021. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JI06361A?an=3&ed=202>
7. Про судову експертизу. Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#n13>
8. Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 вересня 2020 року № 675. Офіційний вісник України. 2021. № 5. Ст. 293
9. Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів. Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 24.12.2014. № 855. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-15#Text>
10. Угровецький О.П. Регламентация правового статусу судового експерта в адміністративному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Вип. 45. Т. 3. 2017. С. 229-234.
11. Асоціація експертів України. Офіційний сайт. URL: <http://aeu.in.ua/%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%b0-%d1%82%d0%b0-%d0%b7%d0%b0%d0%b2%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f/>

АНОТАЦІЯ

З'ясовано, що адміністративно-правовий статус суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ являє собою визначену адміністративно-правовими нормами сукупність прав та обов'язків, встановлених з метою недопущення вчинення службових правопорушень, а також виявлення передумов, факторів, що впливають на їх скоєння. Відмічено, що конкретний зміст адміністративно-правового статусу залежить від специфіки самого суб'єкта.

Наголошено, що адміністративно-правовий статус керівника судово-експертної установи як суб'єкта профілактики службових правопорушень в професійній діяльності її працівників визначається нормами щодо вимог компетентності особи, яка може обіймає цю посаду, її повноважень, прав та обов'язків щодо організації профілактичних заходів, у тому числі її контролю за дотриманням працівниками службових зобов'язань, виявлення службових правопорушень, аналізу причин скоєння правопорушень та їх усунення.

Виділено такі різновиди суб'єктів профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ: по-перше, керівники судово-експертних установ, специфіка адміністративно-правового статусу яких як суб'єктів розглядуваної профілактики розкривається у сукупності прав та обов'язків із підтримання службової дисципліни шляхом організації та реалізації профілактики вчинення службових правопорушень серед працівників; по-друге, експертно-кваліфікаційні комісії, специфіка їх адміністративно-правового статусу як суб'єктів профілактики проявляється у повноваженнях із визначення освітньо-кваліфікаційних факторів придатності особи до виконання службових функцій в якості працівника судово-експертної установи з метою унеможливлення скоєння ним тих службових правопорушень, які пов'язані з недостатністю професійних знань в тій чи іншій сфері судових експертиз; розгляду дисциплінарних проступків працівників, аналізу причин та умов їх скоєння та ознайомлення з підсумками такого аналізу керівників судово-експертних установ; по-третє, працівники судово-експертних установ, специфіка адміністративно-правового статусу яких обумовлена наявністю чітких службових повноважень, сама реалізація яких є профілактикою службових правопорушень.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, суб'єкт, профілактика, правопорушення, судово-експертні установи.